

УДК 336.764.1:006.033:657.37

Петруня Н.В.

КЛАСИФІКАЦІЯ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Розглянуто різні підходи щодо класифікації активів підприємств. Запропоновано класифікацію активів підприємств із виокремленням їх конкретних видів і форм на основі діючих положень (стандартів) бухгалтерського обліку України та міжнародних стандартів фінансової звітності.

Ключові слова: *активи, оборотні активи, необоротні активи, класифікація, стандарт бухгалтерського обліку.*

Постановка проблеми. Класифікація активів на мікрорівні може мати різний ступінь деталізації. Збільшуючи його, можна розглянути дуже багато видів активів. Найбільше запропонував найчіткіший поділ активів на окремі види І.О. Бланк [1, с. 42-51]. При цьому вчений вказує, що «...в економічній теорії та господарській практиці, пов'язаній з використанням активів, застосовується понад ста термінів, що характеризують різні їх види» [1, с. 42]. У зв'язку з цим, з метою забезпечення цілеспрямованого управління формуванням та використанням активів підприємств, необхідно систематизувати термінологію, що пов'язана з процесом класифікації і є досить широким полем для наукової діяльності. Розглядаючи поділ активів за певними ознаками на окремі їх види, ми зіштовхнулись з великою кількістю різноманітних точок зору як щодо самих ознак, так і щодо видів активів, які до них відносяться, та форм, у яких на підприємстві кожен вид існує. Так, класифікацію активів досліджували такі українські, білоруські та російські вчені як І.О. Бланк [1], А.Ю.Денисов, С.А. Жданов [2], К.В. Ізмайлова [3], В.В. Ковальов [4], В.І. Куцик [5], І.П. Ламанов [6], Л.А. Лахтіонова [7], І.І. Просвіріна [10], Г.В. Савицька [11], О.С.Філімоненков [12]. Але у класифікації ідентичних об'єктів виникає багато протиріч щодо визначення ознак і класифікаційних одиниць, які входять до їх складу, оскільки вони суперчать діючим стандартам та викликають труднощі у проведенні фінансового аналізу.

Мета статті. Метою статті є розробка класифікації активів підприємств із виокремленням їх конкретних видів і форм на основі діючих положень (стандартів) бухгалтерського обліку України та міжнародних стандартів фінансової звітності.

У процесі дослідження нами використовувались такі методи, як індуктивний, дедуктивний, конкретизація, формалізація, критичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. З метою узагальнення усіх точок зору та вирішення певних спірних питань ми пропонуємо розроблену нами класифікацію, яку представлено у табл. 1.

Так, у теорії класифікації активів на сьогодні ще не існує чітко розробленої схеми класифікації, існують розбіжності та протиріччя у поділі активів на окремі види за певними ознаками. Наприклад, за формами функціонування більшість авторів [1, с. 43] ділять активи на три види: матеріальні, нематеріальні та фінансові, а інші вчені – тільки на матеріальні та фінансові. На наш погляд, перша точка зору більш об'єктивна, оскільки базується на реальній практиці бухгалтерського обліку та на балансі підприємства. Однак, із введенням в Україні у 2007р. П(С)БО 30 доцільно буде ввести у класифікацію біологічні активи.

Таблиця 1.

Класифікація активів підприємств на основі діючих П(С)БО України та МСФЗ*

Ознаки	Види активів						
За формами функціонування	Матеріальні		Нематеріальні		Фінансові		Біологічні
За характером участі в господарському процесі	Оборотні			Необоротні			
За характером участі в різних видах діяльності	Операційні			Інвестиційні			
За характером фінансових джерел формування	Валові			Чисті			
За характером володіння	Власні		Орендовані (лізингові)			Безоплатно отримані	
За урахуванням фактору інфляції	Активи за реальною вартістю			Активи за номінальною вартістю			
За характером використання у виробничому процесі	Використовувані в економічному процесі			Невикористовувані в економічному процесі			
За можливістю амортизації	Ті, що амортизуються			Ті, що не амортизуються			
За ступенем цінності	Цінні			Малоцінні			
За методами оцінки	Активи за сервісною вартістю	Активи за залишковою вартістю	Активи за переоціненою вартістю	Активи за справедливою вартістю	Активи за чистою реалізаційною вартістю	Активи за відновною вартістю	Активи за ліквідаційною вартістю

*Розроблено та складено автором

Розглядаючи класифікацію активів за формами функціонування, слід відмітити її відповідність П(С)БО, що діють в Україні. Згідно з П(С)БО 2, матеріальні активи — це засоби підприємства, які мають матеріально-речову форму, наприклад, будинки, споруди, машини, сировина, матеріали, готова продукція тощо [9]. Такої ж точки зору притримується переважна більшість вчених [2, с. 220]. Однак також робляться спроби згрупувати матеріальні активи на невироблені матеріальні активи (земля та природні ресурси) і вироблені матеріальні активи (основний і оборотний капітал; резерви і запаси різного призначення) [2, с. 228]. Хотілося б зауважити, що земля та природні ресурси, у відповідності до законодавства, є активами підприємства у тому випадку, якщо дозволені державою їх купівля-продаж. На нинішній момент права користування природними ресурсами ж відображаються у складі нематеріальних активів (П(С)БО 8), а у складі матеріальних — лише вартість земельних ділянок, відведених під будівництво (згідно з П(С)БО 7) [9].

Нематеріальні активи (згідно з П(С)БО 8) — це немонетарні активи, які не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифіковані (відокремлені від підприємства) та утримуються підприємством з метою використання протягом більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам.

Фінансові активи — це група господарських засобів (активів) підприємства у формі грошових коштів та інших фінансових інструментів, які належать підприємству. До цієї групи належать грошові кошти в національній та іноземній валютах (регулюються П(С)БО 4), довгострокові та поточні фінансові інвестиції підприємства (регулюються П(С)БО 12), дебіторська заборгованість (регулюються П(С)БО 10).

За характером участі в господарському процесі переважна кількість вчених [1, с. 45; 12, с. 288] поділяють активи на два види: оборотні та необоротні. Необоротні активи до цього часу в міжнародній практиці обліку та у МСФЗ називаються «fixed assets» - фіксовані активи [8]. Варто також зазначити, що одна з основних вигод, яка спонукала економістів та бухгалтерів того часу на поділ активів на основні й оборотні, полягає в можливості оцінки на підставі цього ліквідності господарюючого суб'єкта. Також слід зауважити, що багато вчених-фінансистів на теперішній час називають необоротні активи необіговими або довгостроковими, а оборотні — обіговими або поточними. Необоротні (необігові) активи підприємства — це сукупність його майнових цінностей, які багаторазово беруть участь у процесі його господарської діяльності. У практиці бухгалтерського обліку до них належать господарські засоби з тривалістю використання понад рік.

Український вчений Куцик В.І. [5] називає необоротні активи основними активами, до складу яких відносить основні фонди та нематеріальні активи, а оборотні називають обіговими, показуючи у їх складі матеріальні обігові засоби, витрати обігу та витрати майбутніх періодів. На нашу думку, такий погляд не відображає діючих нормативних засад бухгалтерського обліку в Україні та вимогам діючих П(С)БО і МСФЗ.

Згідно з П(С)БО 2, до складу необоротних (довгострокових) господарських засобів підприємства відносять: основні засоби (регулюються П(С)БО 7); нематеріальні активи (регулюються П(С)БО 8); незавершене будівництво; довгострокові фінансові вкладення (інвестиції); довгострокову дебіторську заборгованість; інші довгострокові активи (музейні експонати, бібліотечні фонди, МШП із тривалістю використання понад рік тощо) [9].

Більшість економістів характеризують необоротні активи як активи з тривалістю використання більше одного року. Дане визначення спирається виключно на положення з бухгалтерського обліку. Багато вчених ідентифікують поняття необоротних активів з терміном «основний капітал» [7, с. 115; 11, с. 381]. На думку професора Г.В. Савицької, необоротні активи (основний капітал) – це вкладення коштів з довгостроковими цілями в нерухомість, облігації, акції, запаси корисних копалин, спільні підприємства, нематеріальні активи тощо [11, с. 382]. Розглянуте визначення досить спірне, оскільки змішуються питання сутності активів і капіталу, що суперечить положенням з бухгалтерського обліку та ускладнює методику фінансового аналізу. Оборотні (обігові) активи – це сукупність майнових цінностей підприємства, які обслуговують поточну господарську діяльність підприємства і котрі повністю споживаються протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу. У практиці бухгалтерського обліку до оборотних активів належать майнові цінності всіх видів із терміном використання до року. Основними елементами оборотних активів є запаси (регулюються П(С)БО 9), поточна дебіторська заборгованість (регулюються П(С)БО 10), грошові кошти на рахунках у банках і в касі [9].

Поділ активів за характером участі в різних видах діяльності на операційні та інвестиційні запропонований І.О. Бланком [1, с.46]. Так, згідно з П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів», діяльність підприємства має три форми: операційна, інвестиційна діяльність (придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів) та фінансова діяльність [9]. У відповідності до даного поділу, І.О. Бланк відносить до інвестиційних активів незавершене будівництво, поточні та довгострокові фінансові інвестиції, а до операційних – всі інші. Ми погоджуємось з точкою зору автора, але, у відповідності до вимог П(С)БО, вважаємо доцільним виключити зі складу інвестиційних активів еквіваленти грошових коштів - короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості. Також спірним є питання віднесення довгострокової дебіторської заборгованості до складу операційних активів, оскільки, згідно з П(С)БО 10, довгострокова дебіторська заборгованість не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Тому її доцільніше було б віднести до складу інвестиційних активів.

Чимало дискусій викликає і поділ активів підприємства на валові та чисті за характером фінансових джерел формування. Стосовно валових активів як «сукупності майнових цінностей підприємства, сформованих за рахунок

власного і позикового капіталу» слід зауважити, що дане поняття можна цілком ідентифікувати з фінансовим терміном «валюта балансу», який згідно з визначенням західної школи був введений у фінансову практику В.В. Ковальовим та К.С. Стояною і підтримується на даний момент більшістю фінансових аналітиків [4, с. 377].

Згідно з точками зору більшості вчених, чисті активи характеризують саме ту їх частину, що сформована за рахунок власного капіталу. І це є особливо актуальним при формуванні активів саме акціонерних товариств. Практика використання показника «чисті активи» виявляє два підходи до його змісту. Просвіріна І.І. називає їх умовно «бухгалтерським» і «ринковим». У першому випадку розрахунок вартості чистих активів здійснюється на основі бухгалтерського балансу і збігається з вартістю власного (акціонерного) капіталу: «Власний капітал є різницею між активами корпорації і її кредиторською заборгованістю. Часто він носить назву чистих активів корпорації» [10]. Не розходиться з цим формулюванням і визначення власного капіталу в МСФЗ як залишкового інтересу в активах підприємства після вирахування всіх зобов'язань [8]. Проте, якщо звернутися до МСФЗ, стає відомо, що цими стандартами не задається жорстка форма балансового звіту; компанія може вибрати вертикальну або горизонтальну форму подання балансу. Традиційною формою подання балансових даних є горизонтальна, так званий «американський формат» [10].

За характером володіння деякі автори поділяють активи на власні, орендовані та безоплатно отримані. Даний поділ стосується, в першу чергу, необоротних активів та відповідає умовам П(С)БО 7 «Основні засоби». Однак потрібно уточнити склад орендованих активів. Віднесення орендованих основних засобів до складу активів регулюється П(С)БО 14 «Оренда». Розрізняють два види оренди – операційну і фінансову. Орендар відображає в бухгалтерському обліку одержаний у фінансову оренду об'єкт одночасно як актив і зобов'язання за найменшою на початок строку оренди оцінкою: справедливою вартістю активу або теперішньою вартістю суми мінімальних орендних платежів, яка, за своєю сутністю, є лізингом. А об'єкт операційної оренди, відповідно до П(С)БО 14, активом не є [9]. Саме тому ми вважаємо за необхідне уточнити поділ активів на власні, лізингові та безоплатно отримані.

Поділ активів підприємства за ступенем агрегованості на індивідуальні, групові та сукупний комплекс активів, запропонований І.О. Бланком [1, с. 47], не викликає жодних сумнівів, оскільки повністю відповідає вимогам П(С)БО 2. Однак автор ідентифікує поняття «сукупний комплекс активів» з терміном «цілісного майнового комплексу». Дійсно, дане ототожнення правильне, але лише в тому випадку, коли вартість цілісного майнового комплексу визначається на основі його балансової, а не ринкової вартості. В даному випадку термін «сукупний комплекс активів», на нашу думку, коректніше було б ідентифікувати з поняттям «валюта балансу» [3, с. 46] – підсумковим рядком балансу підприємства.

В умовах нестабільної інфляційної економіки ми вважаємо за необхідне також класифікацію активів за урахування фактору інфляції на активи за

номінальною та реальною вартістю. При цьому номінальна вартість активів передбачає оцінку розмірів активів у відповідних грошових одиницях без врахування зміни купівельної вартості грошей у розглянутому періоді, а реальна вартість – оцінку розмірів активів з урахуванням зміни рівня купівельної вартості грошей у розглянутому періоді, викликаної інфляцією. Знову ж таки, дана класифікація відповідає вимогам П(С)БО 22 «Вплив інфляції» [9].

Багато вчених, базуючись на МСФЗ, поділяють активи за характером використання у виробничому процесі, а окремі їх види – ті, що використовуються в економічному процесі – «...майнові цінності, що приймають безпосередню участь в операційному та інвестиційному процесах» та ті, що не використовуються в економічному процесі – та частина майнових цінностей, яка була сформована на попередніх етапах господарської діяльності та не бере участі у ній на даний момент через певні об'єктивні та суб'єктивні причини [1, с. 49]. Ми погоджуємось із даною ознакою та видами активів, які вказані за нею. Проте викликає сумнів лиш віднесення до складу активів, що використовуються в економічному процесі, тільки тих, що беруть безпосередню участь в даному процесі, тобто, лише їх активної частини. Без існування, наприклад, складів, неможливе ведення операційного процесу на великому підприємстві, як і без відповідних малоцінних активів. Тому пропонуємо доповнити визначення активів, що використовуються в економічному процесі як «...майнових цінностей, що приймають безпосередню та опосередковану участь в операційному та інвестиційному процесах».

У процесі здійснення класифікації ми помітили, що деякі вчені приділяють увагу обліку і аналізу в управлінні активами організацій, що амортизуються [6, с. 82] та обліку й аналізу активів, що не амортизуються [11, с. 382]. Тому ми вважаємо необхідним поділ активів за можливістю амортизації. Поділ активів за даною ознакою відповідає і вимогам МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», де до неамортизованих активів відносять суму гудвілу підприємства. З нашої точки зору, активами, що не амортизуються, згідно з П(С)БО 2, є всі види активів за винятком основних засобів, довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості.

Оскільки за ступенем цінності активи на цінні та малоцінні поділяє П(С)БО 7, це, в першу чергу, стосується необоротних активів. Поняття «малоцінні необоротні матеріальні активи» – нове в нашому бухгалтерському обліку. До них відносяться предмети, термін експлуатації яких – більше 12 місяців, але при цьому вони не враховуються у складі основних засобів. До таких предметів, зокрема, відносяться спеціальні інструменти і спеціальні пристрої. Критерієм для віднесення предметів до малоцінних необоротних матеріальних активів є їх вартісна межа. Відповідно до п. 5.2 П(С)БО 7, підприємства можуть установлювати вартісні ознаки предметів, що віднесені до малоцінних необоротних матеріальних активів. Тобто, ця межа встановлюється керівником підприємства і відображається в наказі про облікову політику.

Нарешті, нами здійснена класифікація за методами оцінки на основі діючих в Україні П(С)БО: П(С)БО 7 регулюється оцінка необоротних активів за первісною, залишковою, переоціненою, справедливою, чистою вартістю реалізації, відновною та ліквідаційною вартістю; П(С)БО 8 встановлюється оцінка нематеріальних активів за первісною, залишковою, переоціненою, справедливою вартістю; П(С)БО 30 встановлюється оцінка довгострокових біологічних активів за первісною, залишковою, переоціненою, справедливою вартістю; П(С)БО 32 встановлюється оцінка інвестиційної нерухомості за первісною, залишковою, переоціненою, справедливою вартістю; П(С)БО 9 регулюється оцінка запасів за первісною та чистою вартістю реалізації; П(С)БО 10 регулюється оцінка дебіторської заборгованості за первісною та чистою реалізаційною вартістю; П(С)БО 12 регулюється оцінка фінансових інвестицій за справедливою вартістю.

Висновки. В процесі попередніх наукових досліджень нами розроблена досить детальна класифікація активів як на макро-, так і на мікрорівнях. У даній статті наведена спроба класифікувати лише ті види активів, які безпосередньо пов'язані з діючими нормативними актами у сфері фінансового обліку. Слід зауважити, що класифікаційні ознаки та розподіл активів на види за окремими ознаками повинні ще доповнюватись і уточнюватись, відповідно до розвитку теорії активів та урізноманітнення практики фінансової діяльності в Україні та у світовому економічному просторі.

Список використаних джерел

1. Бланк И.А. Управление активами и капиталом предприятия/ И.А.Бланк. – К.: Ника – центр, Эльга, 2003. – 448 с. – («Энциклопедия финансового менеджера», вып. 2).
2. Денисов А.Ю. Экономическое управление предприятием и корпорацией/ А.Ю.Денисов, С.А. Жданов– М.: Дело и Сервис, 2002. – 416 с.
3. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: навч. посібник/ К.В. Ізмайлова. – К.: КНЕУ, 2001. – 152 с.
4. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности/ В.В. Ковалев. – [2-е изд.] – М.: Финансы и статистика, 2000. – 512 с.
5. Куцик В.І. Особливості формування активів торговельного підприємства в сучасних умовах/ В.І. Куцик, Я.Я. Медвідь // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008.– вип. 18.5.– С. 169-172.
6. Ламанов И. П. Активы организации: их формирование, использование и управление : их формирование, использование и управление : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01, 08.00.10/ Ламанов Иван Петрович. – Краснодар, 2005. – 192 с.
7. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: навч. посібник/ Л.А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2004. – 365 с.
8. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності. [Електронний ресурс]/Матеріали сайту www.ligazakon.ua – Режим доступу:

- <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=52>. – (Міжнародні стандарти).
9. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, затверджені наказами Міністерства фінансів України з поправками і доповненнями. [Електронний ресурс]/ Матеріали сайту www.ligazakon.ua- Режим доступу: <http://prou4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92&PHPSESSID=pitdkf9sr7mnvo4k35g8nike66>. – (Національні стандарти України).
  10. Просвирина И.И. Чистые активы: снова хотели как лучше?./ И. И.Просвирина // Финансовый менеджмент. – 2003.– № 4.– С. 35-44.
  11. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК: учеб. пособие / Г.В. Савицкая. – [7-е изд.] – Мн.: Новое знание, 2006. – 651 с. – (Экономическое образование).
  12. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посібник / О. С.Філімоненков. – [2-ге вид.]. – К.: КНЕУ, 2004. – 328 с.

Подано до редакції 26 листопада 2009 року

Петруня Н.В.

Классификация активов предприятий с учетом международных стандартов финансовой отчетности

Рассмотрены разные подходы относительно классификации активов предприятий. Предложена классификация активов предприятий с выделением их конкретных видов и форм на основе действующих положений (стандартов) бухгалтерского учета Украины и международных стандартов финансовой отчетности.

Ключевые слова: активы, оборотные активы, внеоборотные активы, классификация, стандарт бухгалтерского учета.

Petrunya N.V.

Classification of enterprises assets in according to account international standards of financial reporting

Different approaches are considered in relation to classification of enterprises assets. Classification of enterprises assets is offered with the selection of their concrete kinds and forms on the basis of operating Ukrainian record-keeping standards and international financial reporting standards.

Keywords: assets, current assets, fixed assets, classification, the book keeping standard.

Петруня Наталія Василівна—кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Одеського державного аграрного університету.